

Ewa Kulka • Olgierd Neyman

Jak wspomagać szkoły w rozwijaniu kompetencji kluczowych uczniów

na przykładzie działań podejmowanych przez
Wojewódzki Ośrodek
Doskonalenia Nauczycieli w Sieradzu

Tekst: **Ewa Kulka, Olgierd Neyman**

Ewa Kulka: nauczyciel-konsultant w Wojewódzkim Ośrodku Doskonalenia Nauczycieli w Sieradzu, z wykształcenia biolog, specjalista w zakresie kształcenia zawodowego, bibliotekoznawstwa oraz zarządzania oświatą. Pełni funkcję Szkolnego Organizatora Rozwoju Edukacji.

Olgierd Neyman: nauczyciel języka polskiego i wiedzy o kulturze, pracownik systemu doskonalenia, zorientowany na wieloaspektowe wspieranie organizacji procesu dydaktycznego; zainteresowany pomiarem dydaktycznym, ewaluacją oraz rozwojem zawodowym nauczycieli.

Konsultacja merytoryczna:

Katarzyna Leśniewska

Redakcja i korekta:

Katarzyna Gańko

Projekt okładki, redakcja techniczna i skład:

Barbara Jechalska

Warszawa 2017

Publikacja jest rozpowszechniana na zasadach wolnej licencji

Creative Commons – Uznanie Autorstwa – Użycie Niekommercyjne (CC-BY-NC)

Ośrodek Rozwoju Edukacji

Aleje Ujazdowskie 28

00-478 Warszawa

tel. 22 345 37 00

www.ore.edu.pl

**Fundusze
Europejskie**
Wiedza Edukacja Rozwój

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Spis treści

1. Wstęp	4
2. Na czym polega wspomaganie szkół?	4
3. Garść sprawdzonych pomysłów	5
4. Wokół „produktów” wspomagania	11

1. Wstęp

Wspomaganie jest procesem polegającym na zaplanowaniu i przeprowadzeniu działań, mających na celu poprawę jakości pracy szkoły lub placówki w zakresie wynikającym z jej potrzeb. Ta klarowna definicja wydaje się skutecznie zabezpieczać przed dewaluacją – czasami dotyczącą rozmaite zjawiska w życiu szkoły. W artykule opiszemy działania w ramach pilotażu w projekcie Ośrodka Rozwoju Edukacji (ORE) „Jak wspomagać szkoły w rozwoju kompetencji kluczowych uczniów?”. Mamy nadzieję, że tym samym choć trochę przybliżymy się do odpowiedzi na pytanie postawione w tytule.

2. Na czym polega wspomaganie szkół?

Znamy już definicję wspomagania, jednak gdy zaczniemy dociekać, niejasne staną się – nawet w majestacie zapisów prawa – długość tego procesu, charakter działań, dobór realizatorów, to, na ile potrzeby zdiagnozowane można uznać za własne, oczekiwana przez zainteresowanych poprawa i sama jakość. Niejasność będzie związana z obawami o celowość i wymiar dodatkowej, niegratyfikowanej pracy nauczyciela; będzie zachodzić podejrzenie o miałość szkoleń (w ramach wspomagania) i niekompetencję osób wspomagających; będzie oczekiwanie na ruchy pozorowane, mające znamionować zmianę, np. w obrębie wspierania rozwoju kompetencji kluczowych; będzie postrzeganie jakości jako efektownej iluminacji z tendencją do imaginacji. Dlatego na wszystkich etapach procesu baczmy na jakość działań, by społeczność szkolna była przekonana do wspomagania i umacniania się w procesie wspierania rozwoju kompetencji kluczowych uczniów.

Z jednej strony dociekania szkoły, a z drugiej – projekcje instytucji wspomagających.

Projekcje jako suma niepewności związanych z obszarami pomocy, nie do końca rozpoznanym środowiskiem, pojmowaniem roli reprezentantów instytucji w procesie, nieokreślonymi jeszcze oczekiwaniami klienta czy wreszcie uwarunkowaniami ekonomicznymi (wszak wspomaganie to transakcja handlowa, płatna usługa).

Ta swoista próba sił odbywa się w klimacie i kontekście środowiskowych uwarunkowań. Tworzą je uczniowie i ich rodzice, instytucje społeczne, decydenci, osobistości, osobowości i osobliwości. Nie bez znaczenie są także historia lokalnej edukacji, jak również wszelkie wyzwania współczesności i niejasnej przyszłości. Realizowanie wspomagania w tak złożonej

rzeczywistości wymaga zaangażowania wszystkich aktorów tworzących ten teatr. Sukces jest możliwy. Dróg do jego osiągnięcia zapewne wiele.

Chcielibyśmy pokrótce przedstawić jedną z nich, którą poszliśmy wraz ze szkołami zaproszonymi do pilotażu w projekcie Ośrodka Rozwoju Edukacji (ORE) „Jak wspomagać szkoły w rozwoju kompetencji kluczowych uczniów?”. Poszukiwaliśmy rozwiązań, które pozwoliłyby na zaangażowanie wszystkich stron procesu wspomagania. Nasze działania poprzedziliśmy rozmowami z władzami organów prowadzących – wójtami i burmistrzem – w których przedstawiliśmy istotę wspomagania, jego wartość, a przede wszystkim efektywność w procesie rozwijania kompetencji kluczowych uczniów.

Decyzja związana z wyborem szkół do pilotażu była wypadkową naszych rozmów i rozpoznanych potrzeb szkół z perspektywy samorządów. Z pełną świadomością postąpiliśmy wbrew praktyce związanej ze wspomaganiem – nie zaczęliśmy od szkoły i oferty złożonej dyrektorom, nie czekaliśmy na zgłoszenia potrzeb przez szkoły. Zaczęliśmy od położenia fundamentów, które stanowić miała szeroka społeczna koalicja na rzecz wspomagania każdej z czterech szkół podstawowych uczestniczących w pilotażu. Dalej było jeszcze bardziej konstruktywnie. Rozmowy – podczas jednej wizyty w szkole – z dyrektorami szkół, chwilę potem z radami pedagogicznymi i wyłonionymi zespołami zadaniowymi pozwoliły sprecyzować zakres i charakter wspomagania, w założeniach inspirującego nauczycieli i dyrekcję do znalezienia efektywnych działań rozwijających kompetencje kluczowe uczniów.

3. Garść sprawdzonych pomysłów

Promowaliśmy koncepcję wspomagania opierającą się na oryginalnym programowaniu działań, zawiązywaniu lokalnych koalicji i zgodzie wszystkich na rezygnację z odrobiny własnego komfortu. Założyliśmy, że kształtowanie kompetencji kluczowych nie jest zidentyfikowaną potrzebą rozwojową w żadnej ze szkół wybranych do wspomagania. Zatem jest to sfera potrzeb nieuświadomionych i należy inaczej wymodelować proces wspomagania. Wyodrębniliśmy więc etapy, do których zostały przypisane konkretne działania.

I etap – diagnozowanie i promocja kształtowania kompetencji kluczowych uczniów

Działania:

- promocja wspomagania rozwoju kompetencji kluczowych uczniów w dyskusjach z wójtami/burmistrzem;
- konsultacje z dyrektorem;
- konsultacje z radą pedagogiczną;
- powołanie zespołu problemowo-zadaniowego;
- debata tematyczna dotycząca wyzwań dla współczesnej edukacji z udziałem lokalnych liderów, dyrektora szkoły i nauczycieli;
- „tajemniczy ferment” – zainicjowanie wśród uczniów mody na zadawanie pytań nauczycielom. Aktywność związana z różnymi aspektami kształtowanych kompetencji kluczowych (pytania na miarę dociekliwości, wieku i poziomu percepcji uczniów).

Ten etap mamy już za sobą, dlatego możemy dzielić się refleksjami wynikającymi z doświadczeń. Diagnozowanie połączyliśmy z działaniami promującymi kształtowanie kompetencji kluczowych. Stało się to w formie zorganizowanych w szkołach debat na temat wyzwań, jakie stawia przed współczesną edukacją dynamicznie zmieniająca się rzeczywistość. Debaty, w których na równych prawach uczestniczyli lokalni liderzy (wójt, burmistrz, sołtysi, radni, prezesi Ochotniczych Straży Pożarnych, przewodniczące Kół Gospodyń Wiejskich, rodzice, nauczyciele i prowadzący wspomaganie), okazały się bardzo dobrą formą zarówno promocji, jak i diagnozy. Diagnozy, ponieważ w wyniku dyskusji i polemik zebrano informacje dotyczące oczekiwań środowiska lokalnego w stosunku do „człowieka przyszłości” i szkoły, do której uczęszcza.

Zestawienie zebranych opinii z listą kompetencji kluczowych Rady Europy we wszystkich przypadkach wypadło zaskakująco zgodnie. Zarówno nauczyciele, jak i lokalni liderzy pokazywali szczegóły i przykłady dobrze wpisujące się w kształtowanie kompetencji kluczowych. Rodzice i przedstawiciele lokalnych organizacji pozarządowych (NGO) podkreślali konieczność wdrażania edukacji opartej na obserwacji i wykorzystywaniu doświadczeń własnych lub rodziny, edukacji przedmiotowej bazującej na przykładach z życia,

edukacji związanej z budowaniem harmonijnych relacji między ludźmi, edukacji uczącej współpracy.

Prezentacja kompetencji kluczowych Rady Europy pokazała, że przykłady te wpisują się w kompetencje naukowo-techniczne, społeczne i obywatelskie oraz związane z inicjatywnością i przedsiębiorczością. Taka konfrontacja spowodowała dowartościowanie lokalnych liderów, co z kolei przyczyniło się do większej gotowości oddania swoich zasobów do dyspozycji szkoły. Wnioski i deklaracje wynikające z debaty w dalszej kolejności zostaną wykorzystane w pracach nad projektowaniem i realizacją zajęć oraz innych aktywnościach edukacyjnych szkoły w zakresie kształtowania kompetencji kluczowych.

Akcja „tajemniczy ferment” skierowana jest do uczniów. Ma ona uświadomić im znaczenie kompetencji kluczowych. Polega na upowszechnianiu aktywnej postawy (wszystkich) wobec uczenia się. Jej hasło przewodnie: „Możesz zapytać nauczyciela o ...”. Pomysł sprowadza się do:

- wypromowania mody na dociekliwość uczniów, wyrażającą się odwagą (chęcią) stawiania pytań, np.: Co zrobić, aby dobrze wybrać przyszły zawód? Dlaczego każdy człowiek powinien umieć zrobić dobry plan? Dlaczego warto samodzielnie ocenić to, co się zrobiło? Dlaczego powinienem/powinnam chodzić do teatru?;
- powszechnego przekonania, że nauczyciele w tej inicjatywie pozostają do dyspozycji uczniów;
- gotowości nauczycieli do wchodzenia w interakcję z uczniami;
- inspirowania uczniów – przy obserwowanym dystansie – do stawiania pytań mimo to;
- tworzenia przestrzeni w szkole (miejsc pytań i odpowiedzi) wzorem ateńskiej agory;
- zaproponowania i umieszczenia w bibliotece szkolnej listy przykładowych, istotnych pytań, z których uczniowie mogą zaczerpnąć wprost lub tylko inspiracyjnie.

W naszym wspomaganiu akcja „tajemniczy ferment” ma przede wszystkim promować kompetencje kluczowe.

II etap – projektowanie i wdrażanie przykładowych działań szkoły sprzyjających kształtowaniu kompetencji kluczowych z wykorzystaniem doświadczeń, eksperymentów i metod aktywizujących proces uczenia się

Działania:

- seminarium tematyczne – zainicjowanie opracowania koncepcji przykładowych zajęć, opracowanie struktury koncepcji i zakontraktowanie wykonania tych zadań;
- opracowanie koncepcji;
- seminarium tematyczne – dyskusja wokół jakości opracowanych koncepcji;
- przeprowadzenie zajęć zgodnie z koncepcją lub wykonanie innych zaprojektowanych przez nauczycieli działań edukacyjnych;
- opracowanie ostatecznej wersji koncepcji zajęć do tworzonego w szkole „Banku pomysłów”.

Ten etap jest w trakcie realizacji. To praca z wyłonionym w szkole zespołem zadaniowym. Do tej pory, jako prowadzący wspomaganie konsultanci, określiliśmy ramowe założenia opracowywanych koncepcji (poniższa struktura), pozostawiając członkom zespołów dowolność w realizacji. Uczestnicy początkowo niechętnie oceniali własne kompetencje twórcze, jednak podanie i omówienie kilku przykładów obawy zracjonalizowało.

Wspomniane ramowe założenia określają sposób opracowania przez każdego nauczyciela z zespołu przynajmniej dwóch koncepcji zajęć edukacyjnych lub innych działań, z czego jedna musi wpisywać się w codzienność przedmiotową, a druga powinna zakładać współpracę nauczycieli w realizacji zaproponowanej formy.

Struktura:

- Przedmiot/przedmioty/sfery edukacyjnej aktywności szkoły.
- Wymagania podstawy programowej (jeżeli koncepcja dotyczy przedmiotu lub zamysł uwzględnia osiągnięcie efektów podstawy programowej).
- Adresat (uczniowie, ale wspólnie z nimi również rodzice, przedstawiciele społeczności lokalnej, eksperci, inni uczestnicy).
- Temat/tytuł (powinien intrygować, zachęcać, prowokować...).
- Cel/cele (w formie operacyjnej – odzwierciedlające końcowe zachowanie ucznia po zrealizowanych zajęciach w zakresie wiadomości, umiejętności i postaw).

- Opis przebiegu – krok po kroku, zadania dla poszczególnych podmiotów przed zajęciami, w trakcie i po zajęciach oraz sposób ich wykonywania.
- Planowany czas realizacji.
- Wyszczególnione kompetencje kluczowe kształtowane podczas tak zaplanowanych zajęć lub akcji – z uwzględnieniem wypracowanych podczas debat wniosków.

Ta faza zakończyła się zakontraktowaniem z członkami zespołów zadaniowych w szkołach przestrzegania określonych zasad podczas opracowywania koncepcji i ich weryfikacji. Oto kilka zapisów wypracowanych z zespołami:

- Projektowane zajęcia/imprezy edukacyjne powinny dotyczyć bieżącego roku szkolnego i wpisywać się w realizowany program nauczania lub plan pracy szkoły (np. kalendarz imprez).
- Planując realizację zajęć, powinniśmy już w fazę wstępną bardzo szeroko włączyć uczniów, tak aby czuli się właścicielami pomysłów na uczenie się i potrafili mówić o nich refleksyjnie.
- Tak motywujemy uczniów do planowania i realizacji zajęć, aby dały się identyfikować doświadczenia, eksperymenty (również w zakresie przedmiotów humanistycznych i artystycznych) oraz metody aktywizujące uczniów na wszystkich etapach procesu edukacyjnego.
- Pracując nad rozwojem człowieka, warto zadbać o wszechstronność, czyli integrować wiedzę i umiejętności wielu różnych przedmiotów, np. w projektach edukacyjnych lub w realizacji wspólnych wątków.
- Koncepcja może być przygotowana w dowolnej formie graficznej zapewniającej czytelność w zakresie proponowanej struktury. Ostateczna wersja – do „Banku pomysłów” – powinna być przygotowana również w wersji elektronicznej.
- W koncepcji należy opisać poszczególne elementy zgodnie z sugerowaną powyżej strukturą.

Działania dla etapu trzeciego zostały zaplanowane. Realizowane będą w przyszłości, więc dziś możemy skomentować tylko plan.

III etap – ewaluacja, podsumowanie, promocja „produktów”

Działania:

- seminarium – „O jakie doświadczenie uczniów i nauczycieli wzbogacił nas udział w projekcie i jak to będzie skutkować w przyszłości” – uczestnicy: rada pedagogiczna, uczniowie, uczestnicy debaty diagnostycznej i inni przedstawiciele środowiska lokalnego;
- skompletowanie „Banku pomysłów”;
- uczestnictwo w konferencji upowszechniającej dobre praktyki organizowanej przez Wojewódzki Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli w Sieradzu.

Taka organizacja procesu pomaga wdrażać „nowe” i „nieznane”. Jest źródłem niepokojów udziałowców, ale w efekcie przynosi satysfakcję. Dlatego warto zmienić styl, czyli:

- Wyjść z zacisza – praca nad zmianą funkcjonowania szkoły/placówki nie musi być tajemnicą. Warto o tym fakcie poinformować i zainteresować nim wszystkich, których nasze działania bezpośrednio lub tylko pośrednio mogą dotknąć. Wszak robimy szkołę dla swojego środowiska, jaki zatem sens utrzymywać w tajemnicy fakt np. doskonalenia się? Praca nauczycieli nad nową koncepcją rozwoju kompetencji kluczowych jest tak samo doniosła jak święto patrona czy dni otwarte szkoły – fetujemy wspólnie te okoliczności.
- Pytać, jacy jesteśmy – szkoła/placówka posiada swój obraz i często jest do niego przyzwyczajona: do oceny swojej pracy, potencjału uczniów, uwarunkowań środowiskowych. Warto czasami skonfrontować samoocenę z oceną wystawianą przez innych; organizując w partnerskim klimacie – np. profilu – dyskusję: jacy jesteśmy, jak nas widzą, jak nas piszą? Jakie korzyści z takiej postawy mogą mieć szkoły? Nauczyciele przestają funkcjonować w permanentnym (zniewalającym) lęku oceny, bo ta wreszcie jest wypowiedziana. Szkoła zmienia język, jakim się komunikuje ze środowiskiem, na język dialogu i partnerstwa, a nie obrony i ataku. Staje się wolna i podmiotowa.
- Szukać wsparcia – instytucje koordynujące i realizujące w szkole wspomaganie, dysponują kapitałem profesjonalizmu: narzędziami diagnozy i ewaluacji, ekspertami, sprawdzonymi formami i metodami pracy, doświadczeniem. Nie zaszkodzi, gdy do

tego zanego zbioru włączyć także opinie i wsparcie lokalnego środowiska, w którym szkoła funkcjonuje. Wszak idzie o to, żeby „zrobić sobie szkołę” taką, która będzie radością i satysfakcją wszystkich, którzy z niej korzystają.

4. Wokół „produktów” wspomaganie

Czy język ekonomiczny jest właściwy dla określenia efektów edukacji? Z pewnością może pomóc w ich skonkretyzowaniu. Uznając fakt, że polska edukacja musi się zmieniać, warto zastanowić się, co może być najlepszą siłą napędową do wdrażania tych zmian. Wydaje się, że najbardziej przekonujący może być wymierny efekt, czyli produkt. Jest on uwiarygodnieniem efektywnego działania i jednocześnie stanowi inspirację do podejmowania podobnych przedsięwzięć.

W ramach pilotażu produkty twórczego działania pedagogicznego nauczycieli czterech szkół znajdują się we wspomnianym już „Banku pomysłów”. A co będzie produktem? Zanotowane w autorskich koncepcjach pomysły nauczycieli na kształtowanie kompetencji kluczowych na różnych polach aktywności edukacyjnej szkoły. Nauczyciele samodzielnie i w różnych grupach opracują sposoby kształtowania kompetencji kluczowych w poszczególnych szkołach. Kompetencje te wcześniej zostały wskazane w wyniku przeprowadzonej diagnozy. Diagnoza, jak wspomnieliśmy, obejmowała pozyskanie w debacie opinii od nauczycieli i przedstawicieli środowiska lokalnego. Jako prowadzący to wspomaganie konsultanci zainspirowaliśmy środowiska szkolne do pozyskania opinii lokalnych liderów. W ten sposób produkty będą osadzone zarówno globalnie, jak i lokalnie. Globalnie wobec wyzwań XXI wieku, z wykorzystaniem lokalnych ludzi i zasobów.

Opracowanie koncepcji jest pierwszym etapem pracy. Kolejny dotyczy zrealizowania zaplanowanych działań z uczniami. To sprawdzenie, czy proponowane działania nauczycielskie są efektywne i prowadzą do osiągnięcia założonych celów – swego rodzaju weryfikacja produktu. Dopiero potem trafi on do szkolnego „Banku pomysłów”. Szkoła też zdecyduje, czy będzie ten bank utrzymywać w formie elektronicznej, czy papierowej. Po co bank? By nie wywahać już raz otwartych drzwi, aby młodzi wchodzący do zawodu nauczyciele mieli w szkole dobre, zweryfikowane przykłady dobrych praktyk, aby utrzymać klimat twórczości wśród nauczycieli, aby wyznaczać standardy dobrej pracy... Bank pomysłów został zaprojektowany tak, aby dawać możliwość gromadzenia dobrych

nauczycielskich rozwiązań merytorycznych i metodycznych aktywizujących uczniów do samodzielnej pracy. Praca będzie się koncentrowała na usamodzielnianiu uczniów w zakresie własnego uczenia się, kompetencji matematycznych i naukowo-technicznych oraz przede wszystkim wykorzystywaniu technologii informacyjno-komunikacyjnych, o czym jednym głosem mówią dokumenty Rady Europy, same szkoły i ich otoczenie reprezentowane przez lokalnych liderów.

Opracowane koncepcje będą odzwierciedlały również poziom świadomości nauczycieli w oddawaniu pola do inicjatywy samym uczniom oraz wykorzystania wszystkich zasobów środowiska lokalnego (zarówno ludzie, jak i zasoby nieożywione) dla osiągnięcia efektu o charakterze globalnym.

„Bank pomysłów” stanie się więc elastycznym i dynamicznym narzędziem. Nad jego wykorzystaniem będzie czuwał nauczyciel – opiekun, wyłączając z niego nieaktualne już pomysły i motywując koleżeństwo do opracowania nowych, do weryfikowania ich w środowisku uczniów. Bo przecież zmiana jest nieunikniona, a odnajdywanie się w niej może być satysfakcjonujące.

Można mieć nadzieję, że procesowe wspomaganie szkoły/placówki nie będzie się zamykało i powtarzało w jednym algorytmie postępowania. Te instytucje źle znoszą ciasny gorset schematu, zresztą specjalistów wspierających szkoły i placówki w procesie wspomagania też ograniczałaby powtarzalność. Szukajmy zatem alternatywnych rozwiązań – proponujemy, eksperymentujmy i doświadczajmy nowego.

Aleje Ujazdowskie 28
00-478 Warszawa
tel. 22 345 37 00, fax 22 345 37 70
e-mail: sekretariat@ore.edu.pl

www.ore.edu.pl

